Panduso vietoje Gelderno bastione užfiksuotas apie 38 m ilgio pjūvis (3 pav.). Pandusas įrengtas bastiono šlaite, kuris buvo perkastas statant saldainių fabriką. Pjūvyje aptikti iki 2 m storio supiltinio molio, smėlio ir priemolio sluoksniai, kurie, matyt, buvo suformuoti paskutiniame bastiono įrengimo etape XVIII a. viduryje. Antrojo panduso vietoje, Kurmarko bastione, apie 22 ilgio pjūvio viršutinėje dalyje fiksuotas 30–50 cm storio juodos žemės su XX a. griuvenomis sluoksnis, giliau buvo iki 1,4 m storio permaišyto molio su juodžemiu sluoksnis.

2018 m. ištirtuose plotuose rasta XVII–XX a. radinių – akmens masės ir molinių puodų šukių, angobuotų lėkščių fragmentų, stiklinių butelių duženų, plokščiųjų koklių su juoda ir žalia glazūra, kaolininių pypkučių kotelių. Radiniai perduoti į MLIM.

The Star Fort Complex in Klaipėda

In 2018, an archaeological investigation (Fig. 1), during which 3 trenches with a total of 38.5 m^2 were excavated, was conducted on the grounds, which are roughly 64 000 m^2 in size, of the star fort complex in Klaipėda. Cultural layers dating to the 17th–20th centuries and from 1.5 to 1.7 m thick were recorded in the areas investigated in the street. 30–50 cm thick fill layers of grey soil created in managing the fort in the 20th century were recorded in Trench 2, which was excavated on the scarp of the curtain wall. Under them was discovered a fill layer, up to 2.7 m thick (at the top of the curtain wall), of clay, sand, and sandy loam, which was created during the fort's last construction stage in the mid-18th century. A layer, up to 60 cm thick, of dark earth with rubble from the second half of the 20th century was discovered in Trench 3. Under it were early 17th (?)–18th-century fill layers, which were created during the fort's construction in the 18th century and consisted of a layer, up to 90 cm thick, of grey soil with clay, a 20–40 cm thick layer of dark earth, and a layer, up to 70 cm thick, of clay, sand, clay loam (Fig. 2).

A roughly 38 m long soil profile was recorded at the Geldern Bastion (Fig. 3). In the profile were discovered fill layers, up to 2 m thick, of clay, sand, and clay loam, which were apparently laid down during the last stage of the bastion's construction in the mid-18th century. At the Kurmark Bastion, a 30–50 cm thick dark earth layer with 20th-century rubble was recorded in a roughly 22 m long profile; beneath it was a layer, up to 1.4 m thick, of clay mixed with dark earth.

The areas excavated in 2018 revealed 17th–20th-century finds: stoneware and earthenware potsherds, fragments of engobed plates, glass bottle shards, panel stove tiles (*Blattkacheln*) with black and green glaze, and kaolin pipe stems.

Dovilė Baltramiejūnaitė

Vilniaus Aukštutinės pilies šlaitų tyrimai 2017–2018 metais

Vilniaus piliavietė (UK 141), vadinama Aukštutine pilimi, Pilies kalnu, Gedimino kalnu, yra kompleksinio NKVR įrašyto paminklo – Vilniaus piliakalnio su papiliais dalis (UK 664). Vietovė yra Vilniaus senamiesčio (UK 16073), Vilniaus senojo miesto su priemiesčiais (UK 25504), Vilniaus pilių su įtvirtinimais, pastatais ir jų liekanomis teritorijoje (UK 1791). Piliavietė patenka į Vilniaus pilių valstybinio rezervato teritoriją.

2016–2017 m. Vilniaus Aukštutinės pilies kalno šlaitus niokojo stipri erozija. Slinktys ar

1 pav. 2017–2018 m. šlaituose vykdytų tyrimų planas: 1 – 2017–2018 m. žvalgytos vietos; 2 – 2017–2018 m. žvalgomųjų tyrimų vietos; 3 – 2018 m. M. Žėkaitės vykdytų tyrimų vietos; 4 – ankstesnių tyrimų vietos. D. Baltramiejūnaitės brėž.

Fig. 1. Plan of the investigations conducted on the slopes in 2017–2018: 1 – 2017–2018 field survey locations; 2 – 2017–2018 field evaluation locations; 3 – Locations of the investigations conducted by M. Žėkaitė in 2018; 4 – earlier investigation locations.

mažiau pastebimas grunto judėjimas paveikė beveik visus šlaitus. Vykdant šlaitų stabilizavimo darbus 2017–2018 m. kartu ar prieš tai buvo atliekami archeologiniai tyrimai. Patogumo dėlei tvarkyti ir tyrinėti kalno šlaitai suskirstyti į atskiras zonas, kurių tyrimų rezultatai aptariami atskirai (1 pav.).

ŠV šlaitą nuošliaužos paveikė pirmiausia ir bene stipriausiai. Slenkant gruntui buvo pažeistos dar XX a. pabaigoje šlaito viršuje įrengtos tvirtinimo konstrukcijos – betoniniai rostverkai, taip pat šlaitą apačioje tvirtinusi atraminė siena, kurios dalis griuvo kartu su slenkančia žeme. Siekiant sutvirtinti šlaitą priimtas sprendimas visą nestabilų paviršinį gruntą pašalinti iki geologinių sluoksnių, o buvusio paviršiaus atkūrimui panaudoti tarpusavyje sukabintas skalda pripildytas vielos dėžes – vadinamuosius gabionus.

Tokiu būdu 40–45 m pločio ŠV šlaito juostoje nuo pat šlaito viršuje atstatytos aikštelę juosiančios gynybinės sienos iki apačios kartu su tvarkybos ir statybos darbais buvo vykdomi žvalgymai (bendras plotas projekcijoje – 1925 m^2). Vietose, kur žvalgant pastebėta archeologinio pobūdžio vertybių, pristabdžius mechanizuotus tvarkybos darbus, atlikti žvalgomieji tyrimai (1 pav.). Taip tirti 2 atskiri plotai: 30 m^2 šlaito apačioje prie atraminės sienos žmonių kapų koncentracijos vietoje ir 13 m^2 viršutinėje šlaito dalyje – atidengtų mūrų vietoje.

Tyrimų metu dar kartą ar naujai atidengtos kalno šlaite buvusios archeologinės, architektūrinės struktūros ar jų fragmentai: XX a. grindinys bei šulinys, XVI a. vidurio atraminės sienos ir su ja besijungiančios XVII a. (?) skersinės sienos fragmentai, XVII a. (?) kapai, XX a. II Pasaulinio karo metu nacių įrengto tunelio anga bei griuvusių XV a. (?) mūrų liekanos šlaito viršuje. Taip pat nuo tirto ploto viršaus iki apačios užfiksuota viršutinių šlaite besiklosčiusių sluoksnių stratigrafija.

Kalno šlaito apačioje, atraminės sienos R galo ir prie jo prijungtos skersinės sienos, akmenų grindinio ir šulinio aplinka plačiausiai tyrinėta 1955 m., vadovaujant A. Tautavičiui (*LIIR,* f. 1, b. 34). 2017–2018 m. dar kartą atidengtos visos A. Tautavičiaus tyrimų metu matytos, tik nebūtinai detaliai aprašytos struktūros. Dar prieš pradedant šlaito tvirtinimo darbus, 2017 m. D. Kontrimo tirto šurfo vietoje buvo aptiktas grindinio fragmentas, taip pat nustatyta, kad po juo yra susiklostę suslinkę sluoksniai su XIV–XX a. datuojamais radiniais. Tvarkant šlaitą atidengti viso šio grindinio likučiai, kurie buvo 6 m ilgio Š–P kryptimi ir 5 m pločio R–V kryptimi (2 pav.). Apatinis ir R grindinio kraštai nuardyti, o viršutinis ir V – lygūs.

4 m žemyn šlaitu nuo grindinio atkastas iš gelsvų plytų sumūrytas šulinys, greičiausiai tas pats, kurį kaip neseniai įkastą 1955 m. mini A. Tautavičius (2 pav.). Šulinys 2 m gylio, jo užpilde rasta žalio stiklo šukių ir geležinių vinių. Iš P pusės šulinio šoną gaubia panašus smėlio sluoksnis, kuriame formuotas akmenų grindinys. Tikėtina, kad tai vienalaikė XX a. I pusės statyba, siejama su šlaito tvirtinimu ir nuotekų surinkimu.

Tyrimų metu vėl atidengta ir A. Tautavičiaus tyrinėtos atraminės sienos dalis – jos galas ir vidinė prie šlaito glausta pusė. Kaip ir remiantis ankstesniais rezultatais, taip ir paskutiniais, galima teigti, kad siena glausta prie nukasto šlaito, formuojant ją iš akmenų ir plytų. Vietomis, kur šlaito paviršius už sienos mažiau suardytas, palei ją užfiksuotas įkastas ir vėliau užslinkęs ar užpiltas iki 2 m pločio, apie 1,3 m gylio griovys – „laiptas“ (3 pav.), galbūt turėjęs reikšmės statant sieną. Grioviui tuoj pat ar kiek vėliau po statybų užsipildžius, paviršiuje palei sieną (ar jos dalį) buvo suformuota akmeninė nuogrinda su lataku vandeniui nutekėti (4 pav.). Galima manyti, kad kaip ir atraminė siena tai vienas pirmųjų sprendinių, turėjusių sutvirtinti kalno šlaitą nuo slinkčių, kurios, kaip galima spręsti iš rašytinių šaltinių, XVI a. buvo gan aktyvios (Kitkauskas N., *Vilniaus pilys. Statyba*

2 pav. ŠV šlaito apačioje atidengtas XX a. grindinys ir šulinys iš Š. D. Baltramiejūnaitės nuotr.

Fig. 2. The 20th-century well and paving unearthed at the base of the NW slope, as seen from the N.

3 pav. Griovys palei ŠV šlaito atraminę sieną iš R. R. Šiaulinsko nuotr.

Fig. 3. The ditch alongside the NW slope's retaining wall, as seen from the E.

4 pav. Grindinys ir kapas 9 palei ŠV šlaito atraminę sieną iš V. R. Šiaulinsko nuotr.

Fig. 4. The paving and burial 9 alongside the NW slope's retaining wall, as seen from the W.

ir architektūra, V., 1989, p. 29). Vėliau sienai sulaikant dėl erozinių procesų slenkančias žemes, buvęs paviršius kartu su nuogrinda buvo palaidotas po čia besikaupusiais deliuviniais sluoksniais.

Vietomis šie sluoksniai buvo perkasti šlaite laidojant mirusiuosius (4 pav.). 2017 m. ŠV šlaite jų aptikta 9. Dauguma kapų labai suardyti vėliau vykdytų žemės kasimo darbų ar slinkčių. Sprendžiant pagal geriau išlikusius, galima

5 pav. Mūro fragmentai ŠV šlaito viršuje. L. Tamulyno nuotr.

Fig. 5. Masonry wall fragments at the top of the NW slope.

manyti, kad mirusieji laidoti tvarkingai: karstuose (prie vieno aptikta kaltinių vinių), ant nugaros, liemens ar dubens srityje sukryžiuotomis rankomis, galva į V ar PV. Antropologiniais tyrimais nustatyta, kad tai jaunų 20–40 m. vyrų palaikai be žymesnių traumų ar ligų pėdsakų. Įkapių prie kaulų nerasta, dėl to palaidotųjų mirties laikas lieka neaiškus. Kadangi kasant duobes mirusiems buvo suardytas greičiausiai XVI a. vidurio ar kiek vėlyvesniu laiku datuojamas grindinys, kapai negali būti skiriami ankstyvesniam laikotarpiui. Kapo 9 griaučius datavus radiokarbono metodu, gauta platų 1640–1949 m. (230±40; laboratorijos numeris FTMC–37–1) laikotarpį apimanti data. Visgi gretinant visus anksčiau ir šiais metais rastų palaidojimų duomenis, keliama prielaida, kad tai greičiausiai XVII a. karo su Maskva dalyvių kapai, galbūt 1660–1661 m. Aukštutinėje pilies teritorijoje apgultos vaivados Danilo Myšeckio vadovautos rusų kariuomenės likučiai. Remiantis istoriniais šaltiniais, manoma, kad per šią pusantrų metų trukusią apgultį rusų karių drastiškai sumažėjo: neskaitant dezertyrų, didelė jų dalis mirė nuo kariuomenę sekinusių ligų (skorbuto ir kt.), sužeidimų ar pan. (Meilus E., Vilniaus pilių apsiaustis ir išvadavimas iš maskvėnų (1660–1661 m.), *Vilniaus žemutinė pilis XIV a. – XIX a. pradžioje*, V., 2007, p. 83, 90). Prielaidą, kad šioje šlaito pusėje laidoti žmonės galėjo būti carinės armijos įgulos kareiviai, kėlė jau G. Striška, tirdamas ŠV šlaito apačioje atrastus 8 karstuose laidotų vyrų kapus *(LIIR*, f. 1, b. 4597, p. 30). Prie vieno jų kaip įkapė ar kaip atsitiktinis nuslinkusio grunto radinys buvo 1611–1613 m. Rusijoje kaldinta kapeika.

II Pasaulinio karo metais nuo ŠV iki PV šlaito po kalnu naciai įrengė priešlėktuvinei gynybai skirtą tunelį su trečia anga, išeinančia ir į kalno viršų. Pasibaigus karui slėptuvė nebenaudota. 1955 m. A. Tautavičius atkasė buvusias įėjimo angas, o 7 dešimtmetyje tunelis buvo išmatuotas, nufotografuotas ir netrukus priimtas sprendimas jo angas ir kameras užpildyti šlapiu smėliu. 2017 m. buvo atkasta priešakinė ŠV tunelio angos dalis, visiškai užpildyta smė-

liu. Buvusios medinės tunelio perdangos visiškai sutręšusios. Ties sienoje užmūryta anga vidinėje pusėje buvusi mūrinė stakta geležiniams vartams, laipteliai patogesniam nusileidimui. Ties buvusia tunelio siena virš grindų buvo nutiestas metalinis nuotekų vamzdis.

Ankstyviausi ŠV šlaite aptikti archeologinių objektų likučiai – prie kalno aikštelę juosusios gynybinės sienos ir spėjamo Š bokšto aptikti 3 mūrų fragmentai, praeityje galbūt priklausę vienam statiniui (5 pav.). Mūrui naudoti akmenys ir rusvos kartais brauktinės plytos, surištos balkšvu skiediniu, kuriame laboratoriniais metodais aptikta daug kazeino.

Galimo Š bokšto, gynybinės sienos, galbūt ją ar bokštą laikiusių kontraforsų likučius pradėta tirti dar 1940 m. Tuomet E. ir V. Holubovičiai atidengė aikštelės Š pakraštyje buvusias mūrų liekanas, pagal palei juos susiformavusius kultūrinius sluoksnius bei perkasimus sprendė apie galimą jų statymo laiką. Aikštelėje aptiktą statinio dalį jie siejo su XV a. pradžioje statytu Š bokštu, prie jo Š pusėje priglaustą, tačiau atskilusį mūrą – su kiek ankstesne gynybine siena, o žemiau jos buvusią mūro atšaką – su kontraforsu („ramsčiu“). Mūrai buvo atidengti ir vėlesnių tyrimų metu (*ATL 1982 ir 1983 metais*, 1984, p. 25–26; *ATL 2014 metais*, 2015, p. 209–210). 2014 m. mūro tyrimus atlikęs R. Šmigelskas suabejojo, ar buvo Š bokštas. Tačiau 2017–2018 m. architektūrinius atkasto mūro tyrimus atlikęs R. Zilinskas mano, kad mūrai būdingi Vytauto laikotarpiui ir turi būti siejami su 1419 m. (ar kiek vėlesne) gerokai didesnio, nei iki šiol manyta, bokšto statyba. Atkasti mūrai su sluoksnių likučiais neardyti ir uždengti naujomis šlaitą tvirtinančiomis konstrukcijomis.

Sprendžiant pagal stratigrafiją, mūrai nugriuvo ne vėliau kaip XVII a. Būtent su šio laikotarpio radiniais (keramikos šukėmis, metalo dirbiniais ir pan.) siejamas virš mūro susiformavęs griuvenų sluoksnis. Mūro „užnugaryje“ buvęs panašios struktūros, tačiau kito atspalvio sluoksnis su gausiomis plytų, čerpių, puodynių koklių liekanomis. Jame taip pat rasti du akmeniniai sviediniai bei Aleksandro moneta. Visa tai leidžia sluoksnį datuoti XV–XVI a. laikotarpiu, tačiau jo susidarymo aplinkybės lieka neišaiškintos. Po mūrais buvęs suplautas nevienalytis kultūrinis sluoksnis, kur nedideliame tirtame plote jokių radinių nerasta. Tikėtina, kad tai įdubusioje aikštelės dalyje iki mūrinės pilies statybos formavęsis sluoksnis, dėl palankių erozijai aplinkybių plautas žemyn.

Š šlaito papėdėje įrengtas vandentiekis laistymo sistemai. Prieš ir vykdant darbus atlikti žvalgymai (147 ir 7 m ilgio, iki 50 cm pločio tranšėjose) ir žvalgomieji tyrimai (2 šurfai, kurių bendras plotas 6,4 m^2). Didžiojoje tranšėjos dalyje kasant iki 70 cm gylio fiksuoti tik paviršiniai archeologinio paveldo pažinimui nereikšmingi sluoksniai, tačiau keliose vietose aptikta vertingų radinių. Šurfe 1 ir ties juo vėliau kastos tranšėjos dugne atidengta iš įvairaus skersmens riedulių formuota 3 m pločio nuogrinda su lataku vandeniui nutekėti. Nuogrinda yra 0,4–1,1 m gylyje nuo dabartinio paviršiaus, 3 atidengtuose metruose ji nuolaidėja Š kryptimi per 40 cm. Prie V jos krašto priglaustas mūras, kurio tik nedidelė dalis (arkos viršus) atidengta tranšėjoje. Arka yra 90 cm pločio (mūryta per 2 su puse plytos), 25 cm aukščio (6 pav.). Atlikus tik nedidelės apimties tyrimus, nekasant sluoksnių, susiklosčiusių ties ir po minėtomis struktūromis, lieka neaiškus šių statinių datavimas ir tikslesnė paskirtis. Galima paminėti, kad mūro vieta beveik idealiai tiktų 1737 m. Fiursenhofo plane vaizduojamam Arsenalo P korpusui. Iki šiol jokių aiškesnių duomenų apie šį korpusą nežinoma, nors G. Striška, 2003 m. atlikęs archeologinius tyrimus 20 m į V nuo šios vietos, rastus mūrus taip pat hipotetiškai

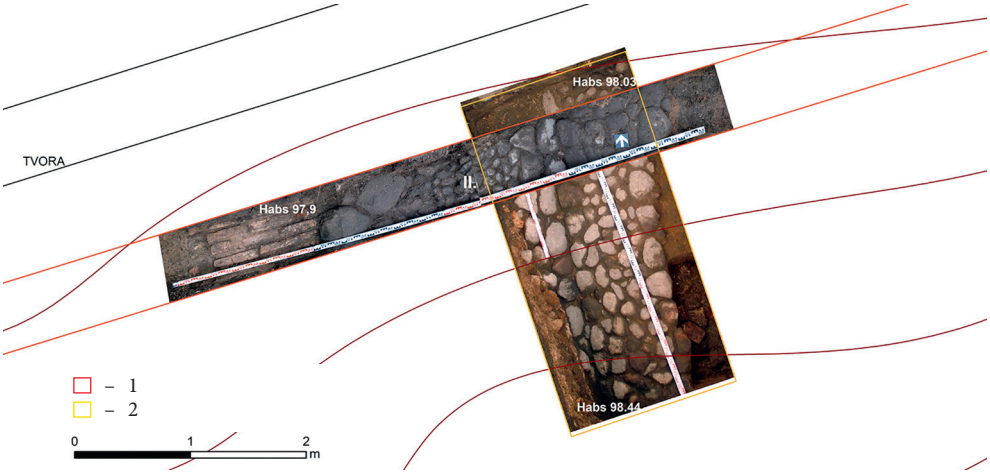

6 pav. Š šlaite kastoje tranšėjoje ir šurfe 3 atidengtas grindinys ir mūras: 1 – 2017–2018 m. žvalgymų vietos; 2 – 2017–2018 m. žvalgomųjų tyrimų vietos. D. Baltramiejūnaitės brėž.

Fig. 6. The paving and masonry wall unearthed in the trench and Test Pit 3 on the N slope: 1 – 2017–2018 field survey locations; 2 – 2017–2018 field evaluation locations.

siejo su Fiursenhofo plane vaizduojamu P korpusu (*LIIR*, f. 1, b. 4597, p. 80). Norint pagrįsti ar paneigti kokias nors 2017 m. atidengto mūro fragmento interpretacijas, reikėtų išsamesnių tyrimų.

Toliau į R kastoje tranšėjos ir šurfo 2 dalyje, suardyto maišyto tamsaus grunto sluoksnyje, 80 cm gylyje nuo esamo paviršiaus aptikta sutrešusios medinės tvoros kuolų liekanų, o palei jos Š pusę rasta žmonių kaulų sąvarta (7 pav.). Antropologiniais tyrimais nustatyta, kad šioje vietoje į vieną krūvą sumestos mažiausiai 13 jaunų vyrų skeletų dalys. Tokie duomenys leidžia manyti, kad mirusieji gali būti siejami su kitais ŠV šlaite ir pašlaitėje (2003 m. ir kitų metų tyrimai) rastais XVII a. (?) palaidojimais, o jų perkėlimas – greičiausiai su XX a. pradžioje vykdytais intensyviais kalno tvarkymo darbais.

Grunto šliaužtys pažeidė ir du R šlaito plotus, kuriuose nukasant likusį paviršinį iki 60 cm gruntą, buvo vykdomi žvalgymai – iš viso 616 m^2 (projekcijoje). 2017 m. žemiau takelio tvarky-

7 pav. Žmonių kaulų užkasimo vieta iš Š. D. Baltramiejūnaitės nuotr.

Fig. 7. Human bones in situ, as seen from the N.

tuose šio šlaito plotuose užfiksuoti tik paviršinio dirvožemio suslinkę sluoksniai ir vietomis galbūt dirbtinai juodžemiu užpildytos paviršinės įdubos. Jokių archeologinių struktūrų neaptikta.

Nuoslankos ar menkesni grunto judėjimo procesai paveikė nemažą PR šlaito dalį – čia žvalgomieji tyrimai ir žvalgymai vykdyti 1842 m² plote. P šlaite, nuo seno susiformavusioje šlaito įduboje, 2 šurfai (6x2 m dydžio, iš viso 24 m²) buvo tiriami ruošiantis tvirtinimo darbams. Į V nuo įdubos, PV šlaite nuošliauža pažeidė savotišką reljefo gūbrį – jo vietoje tvarkytas ir žvalgytas 1164 m² plotas (1 pav.).

8 pav. Mūro liekanos PR šlaite iš PR. G. Grižo nuotr.

Fig. 8. The remains of a masonry wall on the SE slope, as seen from the SE.

9 pav. Laiptai P šlaite iš PR. D. Baltramiejūnaitės nuotr.

Fig. 9. The steps on the S slope, as seen from the SE.

PR šlaitas labai status, viršuje padengtas smėlingais plonais žemyn storėjančiais deliuviniais ir vietomis – supiltiniais sluoksniais. Žvalgyto ploto ŠR kampe aptikta akmenų mūro liekanų (8 pav.). Išlikęs mūrinės sienos padas formuotas iš įvairaus dydžio riedulių, rištų kalkiniu skiediniu. Iki 1,2 m pločio siekęs sienos pamatas statytas kampu. Viena jos atšaka, kurios atidengtas ilgis siekia 4,3 m, orientuota ŠV–PR kryptimi. Kita, nuo pirmosios pasukta stačiu kampu PV link, yra plonesnė ir jos išlikęs ilgis siekia 7,5 m. Šis sienos fragmentas, sprendžiant pagal jo paviršiuje rastas cementinio skiedinio liekanas, taisytas XX a., greičiausiai jo pirmoje pusėje. Mūro akmenys buvo matomi žemės paviršiuje, o tai, kad išlikęs tik pamatas, leidžia manyti, kad didelė mūro dalis nugriuvusi. Architektūriniai duomenys leido iškelti hipotezę, kad ši siena – vienas ankstyvesnių kalno mūro statybos pavyzdžių, galbūt sietina su fachverkine statyba.

Žvalgyto ploto ŠV pakraštyje, taip pat P šlaito apačioje kastame 6x2 m dydžio šurfe aptikta į kalvos viršų vedusių akmeninių laiptų liekanų (9 pav.). Laiptai dėlioti iš apskaldytų riedulių, formuojant iki 2 m pločio pakopas lygiais paviršiais, kurių kraštai aprėminti pusiau skeltais šonu guldytais akmenimis. Šie laiptai siejami su XIX a. pabaigos – XX a. pradžios kalno šlaitų tvarkymu ir kalno pritaikymu visuomenės poreikiams.

Tame pačiame šurfe žemiau laiptų susiformavęs storesnis nei 2,5 m nevienalytis griuvenų sluoksnis su akmenų sankaupomis bei rausvais plytgaliais. Šiuose sluoksniuose rasta ne tik

XIV a. skiriamų dirbinių (pvz., arbaleto strėlės antgalių), bet ir muškietų kulkų, kurios gali būti datuojamos XVII–XIX a. Tikėtina, kad šie sluoksniai susiklostė griūvant aikštelėje stovėjusiam P bokštui XVIII a. pabaigoje ar XIX a. pradžioje. Tuomet stori griuvenų sluoksniai, slinkdami kartu su šlaito žemėmis, susikaupė apačioje, taip suformuodami savotišką reljefe aiškiai matomą terasą. Tuo metu po P bokštu buvusio šlaito viršuje atsirado ir minėta įduba.

Į V už įdubos žvalgytame plote geologiniai sluoksniai pasiekti labai negiliai, vidutiniškai 50 cm gylyje. Tik pačioje tvarkyto ploto apačioje, kur dirvožemis siekia 1 m, gilesnė stratigrafija lieka neaiški (kasta tik iki projektinio gylio). Jokių archeologinių struktūrų šioje vietoje nerasta.

Paviršinio grunto slinktis pažeidė ir PV–V šlaitų sandūrą. Šioje vietoje vykdant žvalgymus tvarkytas 270 m^2 plotas. Įdomi šlaito viduryje, ties 114 m ir aukštesnėmis absoliutinėmis izohipsėmis susiformavusi terasa – juodžemio įgilėjimas, kurio apačia – lygus horizontalus paviršius. Kadangi aukščiau šlaite nekasta, terasos plotis nenustatytas. Lieka neaiškios ir jo susiformavimo aplinkybės. Žemiau suslinkusiame paviršiniame dirvožemio sluoksnyje aptikti apardyti žmogaus griaučiai, nuslinkę šlaitui griūvant. Iš likusios padėties galima manyti, kad mirusysis laidotas sulenktomis kojomis. Slinkusiame grunte, griaučių aplinkoje, rastos aprangos detalės leistų šį kapą sieti su XX a. pasauliniais karais.

V šlaito apačioje tirti ir du šurfai (bendras plotas 13 m^2). Abiejuose fiksuoti deliuviniai vietomis XX a. stipriai suardyti sluoksniai. Šurfe 9 rastas suardytas kapas, kurį greičiausiai galima sieti su aukščiau aprašytais ŠV šlaito palaidojimais.

Tvarkant visas nuo šlaitų nukastas gruntas buvo vežamas į specialiai įrengtą aikštelę. Jis sijotas ar peržiūrėtas naudojant metalo detektorius ir didelės traukos magnetus. Tokiu būdu, be gausių šiuolaikinių statybinių buitinių ar kitokių šiukšlių, buvo išrinkta įvarius laikotarpius atspindinčių archeologinių radinių. Juos galima suskirstyti į šias pagrindines grupes: architektūrinės detalės, buities reikmenys ir darbo įrankiai, šaudmenys, monetos, aprangos detalės, identifikaciniai atributai ir kita.

Architektūrinėms detalėms skiriami įvairių laikotarpių statinių elementai: plytos, čerpės, kokliai, taip pat tokie metalo dirbiniai kaip vinys, kilpvinės, rakinimo mechanizmai ir panašiai. Nemažai šio tipo radinių, datuojamų XV–XVII a., buvo ŠV šlaite rastų mūrų liekanų aplinkoje ir jie gali būti siejami su kalno aikštelės Š pakraštyje stovėjusiu ir griuvusiu statiniu (spėjamu bokštu).

Šioje, taip pat kitose šlaitų vietose aptikta ir įvairių įrankių bei buities reikmenų. Buities reikmenims skiriami stiklinių, keraminių indų fragmentai. Pastarieji, dažniausiai XIV–XIX a., yra labai įvairūs – apžiesti, bangelėmis ir linijomis ornamentuoti, ar vėlesni be ornamento, taip pat žiesti, dažnai dengti ruda, žalia glazūromis, porceliano ir kt. indai. Įrankiams skiriami peiliai, kaltai, replės ar panašiai. Įdomus XVII–XIX a. radinys – replės muškietų kulkoms lieti (10 pav.).

0 4 cm

10 pav. XVII–XIX a. muškietos kulkų liejimo replės. D. Baltramiejūnaitės nuotr.

Fig. 10. A 17th–19th-century musket ball mould.

0 2 cm

11 pav. Žiedas su spaudu. D. Baltramiejūnaitės nuotr.

Fig. 11. A signet ring.

0 2 cm

12 pav. XIII a. Limožo dirbtuvių relikvijoriaus apkalas. D. Baltramiejūnaitės nuotr.

Fig. 12. Part of a 13th-century reliquary case from the Limoges workshops.

Įvairių laikotarpių šaudmenys – viena gausiausių radinių grupių. Ankstyviausiems galima skirti I tūkst. vidurio datuojamus trisparnius lanko strėlių antgalius. Visgi daugiau antgalių nuo lanko ir arbaleto strėlių kalno šlaituose liko iš kovų su kryžiuočiais laikotarpio. Šiam ar kiek vėlesniam laikui skiriami ir akmeniniai sviediniai, kurių du rasti griuvusių mūrų aplinkoje ŠV šlaite. Dar vėlesnę kalno istoriją atspindi gausybė muškietų kulkų, patrankų degikliai, šoviniai ir kita.

Taip pat gausi numizmatinė kolekcija. Šlaituose rasta ir ankstyviausių lietuviškų piningėlių, ir vėlyviausių Lietuvoje dabar naudojamų monetų pavyzdžių – eurocentų. Ankstyviausiems skiriami galbūt iš monetų lobio į tranšėją Š šlaite patekę XIV a. pabaigos piningėliai – du Jogailos denarai (apie 1390–1392), kurių vienas buvo sulipęs su Lenkijos Semovito IV (?) sidabrine moneta.

Aprangos detalėms skiriamos gausios sagos, pavienės segės, sagtys, žiedai, kabučiai, taip pat su raitelio apranga siejami dirbiniai. Dauguma šios grupės radinių yra skiriami naujiesiems laikams, tik pavieniai ankstyvesni. Įdomus ir išskirtinis signetinis žiedas su heraldiniu skydu ir monograma „M W W“ (11 pav.).

Identifikaciniams radiniams skiriamos prekių plombos, įvairūs pareigybiniai ženkleliai ir žetonai. Dauguma šių radinių gali būti siejami su XX a. karais. Š šlaito tranšėjoje rastas 29 I Pasaulinio karo vokiečių 44-ojo pėstininkų dalinio karių identifikacinių žetonų „lobis“. Šis dalinys priklausė III brigadai, kuri buvo II divizijos dalis, sudariusi dalį 10-osios vokiečių armijos. Ši armija buvo pagrindinė kovojant dėl Vilniaus. Kaip ir kodėl nepanaudoti žetonai atsidūrė Aukštutinės pilies kalno teritorijoje, kol kas lieka neaišku. II Pasaulinį karą mena dar vienas identifikacinis radinys – nacistinės Vokietijos karių I laipsnio ženklas už 5 ar daugiau sužeidimų.

Tiriant šlaituose rasta ir kitų išskirtinių dirbinių. Vienas tokių, unikalių Lietuvos mastu – Limožo dirbtuvėse (Centrinė Prancūzija) gamintas relikvijoriaus apkalas (12 pav.). Dirbinys dekoruotas duobelinio emaliavimo technika. Tokia technika ir stilistika identiška kaip XIII a. pradžios šios dirbtuvės gaminių (O'Neill J. P., *Enamels of Limoges: 1100–1350*, New York, 1996). Limožo dirbtuvės – nuo XII a. reikšmingiausias emaliavimo centras Europoje viduramžiais, tačiau kaip, kada ir kokiu tikslu relikvijorius pasiekė Vilnių, neaišku, nes visas interpretacijas sunkina tai, kad nėra aiškaus konteksto.

The 2017–2018 investigation of the slopes of Vilnius Upper Castle

In 2016–2017, the slopes of the hill of Vilnius Upper Castle were damaged by landslides. A field survey and evaluation were conducted prior to the performance of the slope stabilisation work in 2017–2018 or together with it (Fig. 1).

On the NW slope, a survey was conducted in a 1925 m^2 area and an evaluation in a 30 m^2 area at the base of the slope at the site of a concentration of human burials near the retaining wall and in a 13 m^2 area at the top of the slope at the site of unearthed masonry walls. Archaeological and architectural structures or fragments of them were unearthed on the hill's slope again or for the first time during the investigation: 20th-century paving and a well (Fig. 2), fragments of a mid-16th-century retaining wall and a 17th-century (?) transverse wall connecting to it (Fig. 3), nine burials from the second half of the 17th century (?) (Fig. 4), and a 20th-century tunnel entrance built by the Germans during the Second World War and the remains of a 15th-century (?) rubble wall at the top of the slope (Fig. 5). The masonry walls are characteristic of the period of Vytautas and could be connected with the 1419 (or somewhat later) construction of the N tower. The wall's collapse occurred no later than the 17th century.

In laying an irrigation system at the foot of the N slope, a watching brief was conducted down to a depth of 70 cm in trenches, which were 147 m and 7 m long and up to 50 cm wide, and an evaluation was carried out using two test pits (a total of 6.4 m^2). Test Pit 1 and the bottom of a trench, which was dug near it later, revealed paving, which was 3 m wide and has a drainage gutter, all laid using various-sized large cobbles and boulders. Near its W edge nestled a masonry wall, only a small part of which (the top of an arch) was unearthed in the trench (Fig. 6). The wall's location would almost ideally fit the S building of the Arsenal depicted in the 1737 plan by von Fürstenhoff. Further to the E edge, the remains of stakes from a rotten wooden fence were discovered in disturbed mixed dark earth in part of the trench and Test Pit 2; dumped human bones were found alongside the fence's N side (Fig. 7). The anthropological tests determined that part of at least 13 human skeletons belonging to young males had been tossed into one pile at this location. Such data allow one to think that the dead could be connected with other 17th-century (?) burials found on the hill's slopes and in its vicinity, and that their relocation is probably related to the intense work managing the hill in the early 20th century.

On the E slope, surveys were conducted in 616 m^2 at two landslide sites. In 2017, only topsoil, slipped layers, and, perhaps in places, surface depressions deliberately filled with dark earth were recorded in areas of this slope being put in order below a path. No archaeological structures were discovered.

On part of the SE slope, field surveys and evaluations were conducted in 1842 m^2. The remains of a stone wall built at an angle was discovered in its NE corner (Fig. 8). Judging by the remains of cement mortar found on its surface, the wall was known and repaired in the 20th century. Based on the conclusions of Architect R. Zilinskas, it is thought that this wall is one of the earliest examples of masonry wall construction on the hill and should perhaps be connected with a half-timbered structure.

On the S slope, two test pits (6x2 m, totalling 24 m^2) were excavated in a depression that had formed long ago on the slope. Stones, which were the remains of steps leading to the top of the hill, were discovered in one (Fig. 9). These steps are connected with the management of the hill's slopes in the late 19th–early 20th century and the adaptation of the hill for public use. Below the steps in the same test pit was a heterogeneous rubble layer, which was over 2.5 m thick and had formed in connection with the late 18th–early 19th-century destruction of the S tower of the masonry castle that had stood on the hilltop.

To the W of the depression, 1164 m^2 were surveyed on the SW slope. No archaeological structures were discovered at this location. A watching brief was conducted while 270 m^2 were put in order on the SW slope. In the layer of topsoil in the slipped surface, a disturbed human skeleton, which had moved together with the landslide, was discovered. From the position of the surviving bones, it is possible to think that the individual had been buried with flexed legs. The clothing elements found in the slipped soil in the vicinity of the skeleton allow this burial to be connected with the Second World War.

Two test pits (a total of 13 m^2) were excavated at the base of the W slope. The disturbed burial discovered in Test Pit 9 can probably be connected with the group of burials on the NW slope.

All of the soil removed from the slope was screened and checked with a metal detector and magnets. In this way, in addition to abundant contemporary construction, household, and other rubbish, archaeological finds reflecting various periods (beginning with the 5th century) were collected: architectural elements, household items, tools, ammunition, coins, clothing elements, identification objects, etc. (Figs. 10–12).

Albinas Kuncevičius,
Inga Merkytė, Justina Poškienė,
Regina Prapiestienė,
Ramūnas Šmigelskas,
Rokas Vengalis, Gintautas Vėlius,
Jonas Volungevičius

Senųjų Trakų piliavietė

2018 m. mokslinio pažinimo tikslais, vykdant projektą „Valstybingumo kraštovaizdis: aplinkos transformavimas Lietuvos istorinėse sostinėse“ (2017–2019 m.; sutartis P–MIP–17–181; vadovas A. Kuncevičius, vykdo VU, ben-

1 pav. 1827 m. Senųjų Trakų piliavietės planas.
Fig. 1. 1827 plan of the Senieji Trakai castle site.

